

УДК 332.1:336(477.63)

А. О. Лобода

Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇХ РОЛЬ У РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

Розглянуто трактування понять «фінансові ресурси» та «фінансовий потенціал»; досліджено класифікацію джерел фінансових ресурсів підприємства; акцентовано увагу на значенні розвитку підприємництва в регіоні.

Ключові слова: регіон, фінансове забезпечення, фінансові ресурси підприємства, прибуток, статутний капітал, самофінансування, амортизація, резервний фонд, кредиторська заборгованість.

Рассмотрена трактовка понятий «финансовые ресурсы» и «финансовый потенциал»; исследована классификация источников финансовых ресурсов предприятия; акцентировано внимание на значении развития предпринимательства в регионе.

Ключевые слова: регион, финансовое обеспечение, финансовые ресурсы предприятия, прибыль, уставной капитал, самофинансирование, амортизация, резервный фонд, кредиторская задолженность.

Considered the interpretation of concepts «financial resources» and «financial potential»; investigational the classification of sources of enterprise financial resources; attention is accented on the value of development of enterprise in a region.

Key words: region, financial support, financial resources of the enterprise, profit, share capital, self-financing, amortization, reserve fund, accounts payable.

Регіональні фінансові ресурси є одним з основних критеріїв ефективного соціально-економічного розвитку регіону. Вони являють собою фінансові ресурси суб'єктів господарювання, які утворюють структуру народногосподарського комплексу регіону, коштами яких володіє населення, а також фінансові ресурси, які залучені зі сторони в результаті їх перерозподілу державою [1]. Фінансові ресурси суб'єктів господарювання займають важливе місце у формуванні ресурсного потенціалу регіону. Тому питання, яку ж саме роль відіграє фінансовий потенціал підприємства в розвитку регіону, сьогодні має велику актуальність.

Місце і роль фінансових ресурсів у розвитку економіки регіону можна чітко визначити лише тоді, коли матимемо їх теоретичне обґрунтування як економічної категорії. В економічній літературі досі немає єдиної думки щодо визначення фінансових ресурсів, їх змісту, методів впливу на ефективність господарювання.

У словнику дається таке трактування фінансових ресурсів: «Це сукупність фондів грошових засобів, що перебувають у розпорядженні держави, підприємств і організацій; створюються в процесі розподілу й перерозподілу сукупного суспільного продукту і національного доходу» [2].

Сутність поняття фінансових ресурсів дає В. К. Сенчагов. Він пропонує фінансові ресурси визначати як «фінансові ресурси народного господарства, що виражають собою сукупність грошових нагромаджень, амортизаційних відрахувань й інших грошових засобів, які формуються в процесі створення, розподілу і перерозподілу сукупного суспільного продукту» [3]. У цьому визначенні зроблена спроба чіткіше показати джерела ресурсів, хоча їх перелік не зовсім повний, водночас нічого не сказано про цільове призначення фінансових ресурсів. На нашу думку, таке визначення більше підходить до фінансових ресурсів підприємства, про що йтиметься далі.

Існують різні підходи до трактування поняття фінансових ресурсів, що, в свою чергу, позначається на визначенні ролі фінансів у економіці.

Для подальшого розгляду даної категорії, на думку автора, необхідно визначитися з такими поняттями як «фінансові ресурси» та «фінансовий потенціал».

Фінансовий потенціал – поняття ширше за «фінансові ресурси». На нашу думку, його можна визначити як грошові нагромадження і доходи, які створюються в процесі розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту й зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення й задоволення інших суспільних потреб як у теперішньому стані, так і на перспективу. Тобто фінансовий потенціал включає до себе окрім фінансових ресурсів, що характеризують теперішній розвиток економіки регіону або суб'єкта господарювання, ще й фонди – грошові накопичення, що будуть використовуватися ними в майбутньому [4].

Більшість економістів, серед яких С. В. Вишняков, пропонують включати до складу фінансів регіону наступні: кошти державного бюджету для фінансування державних програм регіону; загальнодержавні та позабюджетні фонди; кредитні ресурси; іноземні інвестиції; доходи населення; інші фінансові ресурси, що перебувають у місцевому економічному обігу [5]. О. Б. Суховірська пропонує до складу фінансів регіону включати ще й муніципальні фінансові ресурси [6].

На наш погляд, муніципальні фінанси є найважливішим складовим елементом фінансових ресурсів регіону. За їх допомогою регіоном активно проводиться соціальна політика, здійснюється фінансування освіти, охорони здоров'я, будівництво та утримання доріг, комунальне обслуговування. Також з їх допомогою держава вирівнює соціальний і економічний розвиток регіонів, які з різних причин відстали від інших.

Д. М. Стеченко до складу муніципальних фінансів окрім місцевих бюджетів територіально-адміністративних одиниць регіону пропонує включати і фінанси суб'єктів господарювання – підприємств, що використовуються для задоволення територіальних потреб [7]. Саме на них ми і зупинимося в даній статті.

Отже, метою даної статті є розгляд джерел фінансового забезпечення суб'єктів господарювання, а також значення розвитку підприємництва для зміцнення економіки регіону.

Значний вклад у дослідження ролі розвитку підприємництва та його економічного потенціалу для країни внесли такі вчені як М. Долішній, С. Мочерний, І. Лукінов та інші. Вони приділяли значну увагу саме сталому розвитку регіонів. Проте на сьогодні література досить поверхнево розглядає соціально-економічне значення підприємництва для розвитку окремих регіонів, джерела формування фінансового потенціалу підприємств, його структуру [8].

Головною ланкою економіки в ринкових умовах господарювання є підприємства, які виступають у ролі господарюючих суб'єктів. Вони здійснюють виробничу, науково-дослідну і комерційну діяльність, у результаті якої виробляють відповідні види продукції, реалізують її, отримують доходи і накопичення, розподіляють, формують відповідні фонди грошових коштів.

Фінанси займають особливе місце в економічних відносинах. Їхня специфіка виявляється в тому, що вони завжди виступають у грошовій формі, мають розподільний характер і відбивають формування і використання різноманітних видів прибутків і накопичень суб'єктів господарської діяльності. Тому фінансовий потенціал підприємства є одним з найважливіших видів фінансових ресурсів окремих регіонів та держави в цілому.

Розвиток підприємництва є одним з найефективніших важелів зміцнення економічної бази регіонів, її сталого зростання та впровадження інноваційних технологій. Крім того, розвиток підприємництва має велике соціальне значення. Це і нові робочі місця, і задоволення споживчих потреб населення, сприяння подоланню бідності та ін. Саме соціальна стабільність регіону забезпечує основу сталого його розвитку. Тому підприємництво, як самостійна складова ринкових відносин, є основним чинником ефективного розвитку регіональної економіки.

Відповідно до Закону України «Про підприємства в Україні» «підприємство – це самостійний суб'єкт, що господарює, створений для ведення господарчої діяльності, що здійснюється з метою отримання прибутку і задоволення суспільних потреб». Відповідно до цього ж Закону, фінансові ресурси підприємств – це переважно прибуток і амортизаційні відрахування, прибутки від цінних паперів, пайові внески, ресурси спонсорів [9]. Тобто під фінансовими ресурсами слід розуміти всі грошові фонди, що є в розпорядженні підприємств.

Фінанси об'єднань, підприємств і галузей являють собою систему економічних взаємозв'язків, пов'язаних із кругообігом ресурсів, утворенням, використанням грошових прибутків, контролем за виробництвом, розподілом, використанням національного продукту [10].

Фінанси підприємства займають одне з головних місць у відтворювальному процесі, формуванні власних грошових фондів і централізованих фінансових ресурсів держави, тому вимагають постійного контролю і належної уваги з боку керуючих органів.

Загалом, джерела формування фінансових ресурсів підприємства можна розділити на чотири види:

- формуються під час заснування підприємств;
- формуються за рахунок власних та прирівнених до них коштів;
- мобілізуються на фінансовому ринку;
- формуються в порядку розподілу грошових надходжень.

До першого виду джерел формування фінансових ресурсів відносяться внески засновників у статутні фонди.

Організація господарської діяльності вимагає відповідного фінансового забезпечення, тобто початкового капіталу, що утворюється з внесків засновників підприємства і приймає форму статутного капіталу. Це найважливіше джерело формування економічного потенціалу будь-якого підприємства.

При створенні підприємства статутний капітал направляється на придбання основних фондів і формування оборотних ресурсів у розмірах, необхідних для ведення нормальної виробничо-господарської діяльності, вкладається у придбання ліцензій, патентів, ноу-хау, використання яких є важливим чинником при утворенні прибутку.

До другого виду фінансових ресурсів відносяться різноманітні надходження та доходи підприємства. Надходження підприємства можуть включати наступні:

- амортизаційні відрахування;
- виручка від реалізації майна, що вибуло;
- цільові надходження;
- стійкі пасиви;
- цільові внески членів трудового колективу;
- інші види надходжень.

Амортизація – економічний процес, який кількісно відображає втрату знаряддями праці своєї вартості і поступове перенесення її на новостворену про-

дукцію з наступним нагромадженням ресурсів для відтворення основних засобів [10].

Амортизація є грошовим виразом фізичного та морального зносу основних фондів і здійснюється з метою повної заміни основних фондів при вибутті. Сума амортизаційних відрахувань залежить від вартості основних фондів, часу їх використання, витрат на модернізацію.

В умовах ринкових відносин амортизаційні відрахування є сталим джерелом формування фінансових ресурсів, розмір яких істотно впливає на економіку підприємства. Практика свідчить, що питома вага відрахувань збільшує витрати виробництва, знижує конкурентоспроможність продукції, зменшує обсяг прибутку і скорочує можливості підвищення економічного рівня розвитку підприємства. З іншого боку, знижена питома вага відрахувань продовжує строк обігу засобів, вкладених у придбання основних фондів, і, як наслідок, знижує конкурентоспроможність продукції, призводить до втрати позицій підприємства на ринку.

Кредиторська заборгованість – це, перш за все, заборгованість по заробітній платні, відрахуванням до позабюджетних фондів, пов'язані з фондом оплати праці, резерв майбутніх платежів і ін. Резерв майбутніх платежів створюється за рахунок нагромадження ресурсів, призначених на оплату майбутніх відпусток робітників. Вказані ресурси не належать підприємству або мають цільове призначення. Проте вони постійно знаходяться у підприємства, котре використовує їх на свій розсуд до моменту погашення даної заборгованості [10].

Самофінансування – обов'язкова умова успішної господарської діяльності підприємств в умовах ринкової економіки. Цей принцип базується на повній окупності витрат по виробництву продукції і поширенню виробничо-технічної бази підприємства. Він означає, що кожне підприємство покриває свої поточні і капітальні витрати за рахунок власних джерел.

Резервний фонд створюється підприємствами на випадок припинення їх діяльності для відшкодування кредиторської заборгованості. Він є обов'язковим для акціонерного товариства, кооперативу, підприємства з іноземними інвестиціями. Резервний фонд акціонерного товариства використовується на виплату процентів по облігаціям і дивідендів по привілейованим акціям у випадку недостатнього чистого прибутку для цих цілей. Відрахування до резервного фонду і в інші подібні за призначенням фонди відбувається до досягнення розмірів цих фондів, установлених засновницькими документами.

Не менш важливим є створення фондів спеціального призначення – це джерела власних ресурсів підприємства, утворені за рахунок відрахувань від прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства.

Доходи підприємства включають:

- валовий і чистий дохід;
- прибуток від основної діяльності;
- прибуток від іншої реалізації;
- прибуток від фінансових інвестицій;
- доходи від позареалізаційних операцій.

Прибуток від реалізації – представляє собою різницю між виборгом від реалізації без податку на додану вартість, акцизів, експортних тарифів і витратами на виробництво і реалізацію, включених у собівартість продукції. Чистий прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства – це багатоцільове джерело фінансування його потреб, але основні напрями її використання можна

визначити як нагромадження і споживання. Пропорції розподілу прибутку на нагромадження і споживання визначають перспективи розвитку підприємства.

Прибуток має створювати умови для самофінансування поточної діяльності, інвестування розширеного відтворення підприємств. Отримання прибутку окремими суб'єктами господарювання свідчить про позитивні макроекономічні тенденції до зростання доходів місцевих та державного бюджетів.

Що стосується фінансових ресурсів, які мобілізуються на фінансовому ринку, то до цієї групи можна віднести надходження коштів від акцій, облігацій та інших видів цінних паперів, а також кредитні інвестиції.

До останньої групи джерел формування фінансових ресурсів підприємств, що поступають у порядку розподілу грошових надходжень відносяться:

- дивіденди, відсотки та цінні папери інших елементів;
- фінансові ресурси, утворені з пайових внесків;
- фінансові ресурси, які надійшли від галузевих структур, концернів, асоціацій;
- страхові відшкодування;
- бюджетні субсидії;
- інші види ресурсів [10].

Серед найважливіших шляхів зміцнення і ефективного використання ресурсного потенціалу регіону особливе місце посідає розвиток малого підприємництва. Мале підприємництво має найнижчі інвестиційні потреби та характеризується найшвидшим обігом капіталу. Воно забезпечує у двічі-тричі більшу ефективність капіталовкладень і за обсягом коштів, і за терміном віддачі.

Мале підприємництво є невід'ємною рисою будь-якої ринкової господарської системи, без чого економіка регіону і суспільство в цілому не можуть не тільки розвиватися, а й існувати.

Підприємства та їх економічний потенціал на сьогодні не виконують властивих їм функцій щодо розвитку регіонів і не посіли належного їм місця у структурі регіональних економічних систем.

Розвиток підприємництва в регіонах практично не пов'язаний з динамікою основних економічних процесів. Створення сприятливих умов розвитку підприємництва в регіонах, значною мірою, залежить від комплексу відповідних дій та заходів місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Виділимо основні завдання регіональної політики, що спрямовані на підтримку підприємництва:

- забезпечення активної участі суб'єктів малого підприємництва у розв'язанні соціально-економічних проблем регіонів;
- удосконалення структури економіки регіонів;
- запровадження інноваційної моделі розвитку регіональних економік;
- створення нових робочих місць та зниження рівня безробіття;
- формування соціального прошарку власників та підприємців [11].

Регіональну політику сприяння розвитку підприємництва необхідно розглядати як один з найбільш пріоритетних напрямів діяльності місцевих органів влади із забезпечення динамічного соціально-економічного розвитку територій. Важливість врахування регіональних особливостей щодо політики підтримки підприємництва пов'язана з тим, що вона переважно зорієнтована на місцеві ринки, а також допомагає задіяти підприємницький потенціал як вагомий ресурс регіонального розвитку.

На наш погляд, перш за все, держава має розробити регіональні програми підтримки підприємництва, а саме:

- вдосконалення нормативно-правової бази;
- зменшення податкового тиску;
- впровадження системи фінансово-кредитної та ресурсної підтримки суб'єктів малого підприємництва;
- сприяння розвитку інфраструктури підтримки малого підприємництва.

Отже, діяльність підприємства як самостійної складової ринкових відносин є основним чинником ефективного розвитку регіональної економіки. Ефективність фінансування підприємства визначається стратегією формування його ресурсів, що залежить від форми власності, виду діяльності територіального розміщення та інших факторів впливу. На нашу думку, для розв'язання проблем формування й використання фінансових ресурсів підприємств потрібна виважена, довгострокова стратегія щодо розвитку підприємництва та його ролі у піднесенні національної економіки, яка б спиралася на інтереси основних суб'єктів підприємницької діяльності, відповідала потребам основної частини населення і відображала реальний стан у розв'язанні основних соціально-економічних проблем у регіонах. Економічно обґрунтоване використання податкових, інвестиційних та цінових механізмів сприятиме виходу з фінансової кризи, надходженню коштів до бюджету, а також збільшенню доходності підприємств.

Бібліографічні посилання

1. **Василик О. Д.** Державні фінанси України / О. Д. Василик. – К., 2005. – 383 с.
2. Регіональна економіка : словник-довідник / О. Д. Богорад, О. М. Невелєв, В. М. Падалка, М. В. Підмогильний. – К., 2004. – 346 с.
3. **Дронік С. В.** Методичні основи формування балансу фінансових ресурсів регіону : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / С. В. Дронік. – К., 1999. – 16 с.
4. **Лобода А. О.** Регіональні фінансові ресурси як основа соціально-економічного розвитку регіону / А. О. Лобода // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – Вип. 242. – Т. 1. – Д., 2008. – С. 106–115.
5. **Вишняков С. В.** Місцеві бюджети / С. В. Вишняков // Фінанси України. – 2001. – № 10. – С. 11–16.
6. **Суховірська О. Б.** Фінансові ресурси місцевих органів влади / О. Б. Суховірська // Фінанси України. – 2002. – № 11. – С. 61–67.
7. **Стеченко Д. М.** Розміщення продуктивних сил і регіоналістика : навч. посіб. / Д. М. Стеченко. – 2-ге вид., випр. і доп. – К., 2002. – 374 с.
8. **Долішній М.** Ринкові механізми регіонального управління / М. Долішній, О. Мошенець // Регіональна економіка. – 2001. – № 1. – С. 7.
9. Закон України «Про підприємства в Україні» від 27.03.91. – №887-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>
10. **Коробов В. А.** Финансы предприятия / В. А. Коробов. – М., 2000. – 321 с.
11. **Лукінов І.** Концептуальні основи регіональної економічної політики / І. Лукінов // Економіка України. – 1993. – № 1. – С. 3–8.

Надійшла до редколегії 22.12.2011